

LAPOZHATÓ EMLÉKMŰ

A Kisbéri Ménes története – A kisbéri-félvér ló sorsa

Hosszú gyűjtő- és rendszerező munka eredményeként jelent meg nemrégiben a **Dr. Hecker Walter-Brenyó József-Dr. Pataki Balázs** *A Kisbéri Ménes története – A kisbéri-félvér ló sorsa* című monumentális albuma. Alapmű ez a könyv, a lovas művelődéstörténet „kötelező olvasmánya”, mely méltó módon foglalja össze egy kitörölhetetlen jelentőségű ménes és egy mai napig meghatározó fajta történetét. Igazi lapozható emlékmű.

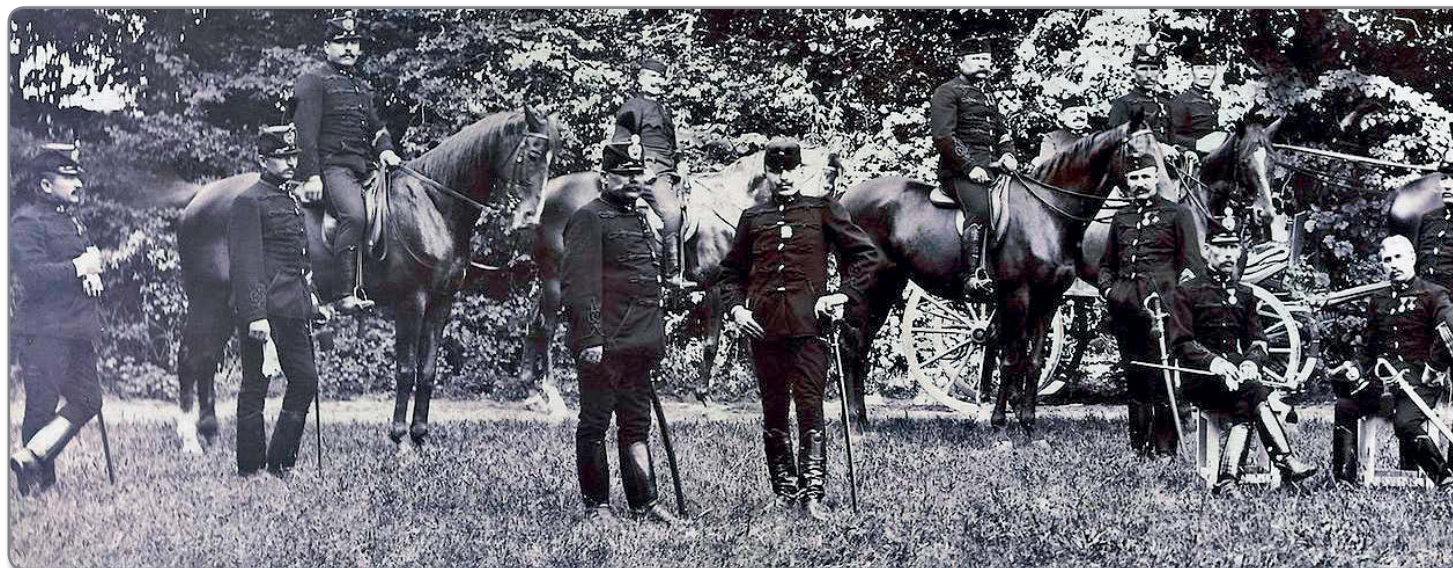
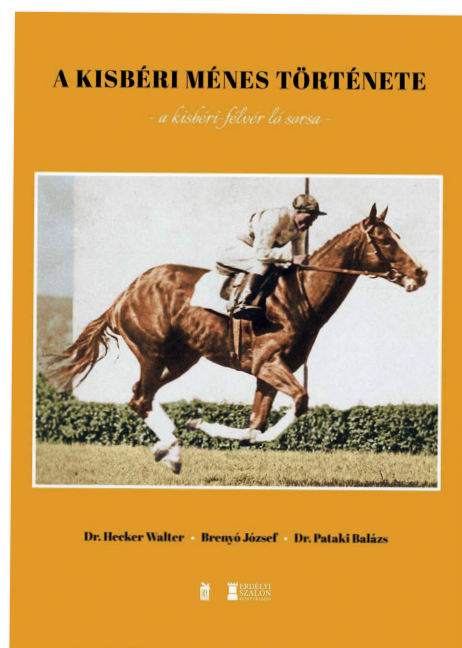
Összeállításunkban a könyv alkotóit szólaltatjuk meg.

Nem hagyhattam veszendőbe menni mindezt a tudást *Brenyó József szerkesztő, társszerző*

Az, hogy a mai digitalizált világban még mindig van létjogosultsága a könyvkiadásnak is bizonyítja, hogy a gyors változások ellenére mi emberek lassabban, nehezebben változunk. Örömmel és kíváncsian elfogadjuk, használjuk modern korunk vívmányait, mégis megtartjuk a könyvtárunkat és szinte spirituális élvezettel veszünk a kezünkbe újabb és újabb kiadványokat. Szerencsére hatalmas repertoár-

ból válogathat mindenki, érdeklődésének és igényeinek megfelelő szebbnél szebb, értékes és hasznos olvasnivaló közül.

A változások a könyvkiadókat is megérintették, nagy kiadó vállalatok megszűntek, mások összeolvadva őrzik a múltat és vannak fiatalnak számító vállalkozások, melyek az utóbbi évtizedekben alakultak – bízva az emberek tudás és esztétikum iránti igényességében.

Egy ilyen családi kiadó vezetője Brenyó József, aki az elmúlt több, mint húsz évben már számos sikerkönyvet bocsátott útjára, többek közt a lovasok közt is ismert, A magyar galoppsport története, Híres versenylovaink, A Bábolnai Arab Ménes és az Egy elfeledett Széchenyi című köteteket, melyek születésében szerkesztőként is részt vállalt.

Most a nemrégiben megjelent Kisbéri Ménes története című 450 oldalas album elkészítésének előzményeiről kérdezem a könyv társszerzőjét, szerkesztőjét.

Az egykori törzsménistálló épülete napjainkban, az itteni fedezettőszínen fogat Kincsem

A könyv egy kultúrtörténeti keresztmetszet – lovakhoz nem kötődő emberek számára is érdekes és hiteles összefoglalója kétszáz év magyar történelmének. Kinek ajánlja?

Elsősorban a kisbéri-félvér fajta és a Kisbéri Ménes iránt érdeklődőknek, de reményeink szerint mindenki, aki a magyar történelmet és a lovakat szereti, talál benne valami magának valót. Akár egy pedigért, akár egy eseményt, amihez az olvasó talán személyesen kötődik, rengeteg fotót, kordokumentumokat, hiteles, eddig máshol nem szerepelt visszaemlékezéseket. A könyv négy síkon mutatja be 200 év történéseit. Elsősorban a Kisbéri Ménes, mint intézmény történetét. Ezzel összefüggésben az angol telivér tenyésztés magyarországi vonatkozásait,

a Kisbéren született lovak sporttörténeti eredményeit, mindezeknek a tenyésztéssel kapcsolatos összefüggéseit. Azután és ezzel szerves kapcsolatban emberi történeteket, katonai életpályákat, sportemberi teljesítményeket, a kisemberek küzdelmeit, amelyet lovaink megmentése érdekében végeztek. Végül, de nem utolsósorban az itt kitenyésztett lófajta, a kisbéri-félvér dicsőséges múltját, viszontagságos sorsát, és jelenben betöltött szerepét is bemutatja ez a könyv, mely sokéves gyűjtő- és rendszerező munka eredménye. Mindezt pedig sok-sok köszönettel tartozunk a könyvünkben megszólaltatott szereplőknek.

Elmondása szerint egy több, mint száz éven át őrzött fotográfia, egy családi ereklye volt a kristályosodási pont e

könyv megszületésében. Milyen kötődést ébresztett Önben ez a kép?

Dédapám, Csiszár Bálint a ménes egyik fő-kocsisa volt, aki a ranglétrát végigjárva kishuszárból lett főtörzsőrmester. A tiszti kaszinóban ismerte meg dédanyámat, aki az étterem konyháját vezette, szerelem első látásra... Fiuk, Bálint nagypám már itt a ménesben született, édesanyám és testvérei ebben a miliőben nőttek fel. Így én a lovak szeretetét szinte az anyatejjel szívtam magamba. Az említett hatalmas fotográfiát 2000-ben találtam meg. A kép a Monarchia, a KundK-beli boldog békeidők korszakának lenyomata, az aranykor hangulatát idézi vissza. Desseő Gyula alezredes, ménesparancsnok beiktatásán készülhetett, a kastély angolparkjában 1892-ben. ►

A fotográfiát a hátoldalon lévő pecsét tanúsága szerint Wittmann Nándor komáromi műtermében hívták elő

A bakon dédnagyapám ül, kezében a hajtósár, büszkén néz a kamerába. Később ő volt a ménes fő-kocsisa, a kocsis udvarparancsnoka. Az emberek arc kifejezése, a tekintet, a testtartás sugározza a kor hangulatát, 22 szépen vasalt egyenruhába bújt katoná, fényesre suvickolt csizmák, csillogó fegyverek és kitüntetések, illetve 11 gyönyörű ló, hintó a négyes fogattal. Mindez lélegzetelállító volt számomra, amikor először vettem a kezembe és a múlt vastag porrétegét letörölgetve megláthattam ezt a képet, szembesülve mindavval, amiről addig csak hallhattam. A fotó a II. Világháború idején felkerült a padlásra és szinte teljes épségben vészelt át a történelem viharait. Ez a fotó egy kézfelfogható kapcsolat számomra. Magam Budapesten születtem, de három éves koromtól a gyermekkoromat Kisbéren töltöttem, ahol anyai dédapám és nagyapám is lótenyésztéssel foglalkoztak. Az ő életük szorosan összeforrt a ménessel, a II. Világháború idején, '44 őszén édesanyám, nagybátyám és nagynénem gyerekként menekült a lovakkal együtt Németországba, Bergstettenbe, itt éltek 1947-ig. Nagyapám mesélt erről, aki szintén méneskari altiszt volt. Később nagyanyám is rengeteg történetet osztott meg velünk a ménesről, a lovakról, a nagy utazásról, repülő géppuskázta, bombázott vonatszerelvényükről, a franciák által bosszúból agyonlőtt magyar lóról. Rézbőrű amerikaiakról akik nem bírták az alkoholt, de itták, és arról a híres pofonról, amelyet Ovens kapitány kapott egy aszszonytól, amit az a férje, Pettkő-Szandner Tibor helyett adott a gátlástalan amerikaiinak. A mindent tudó drága mama 2001-ben halt meg. Ekkor szembesültem azzal, hogy nem hagyhatom veszendőbe menni mindezt a tudást. Mivel a diplomamunkámat erről a témáról akartam írni, és ehhez interjúkat kellett készítenem 2003-ban a fiammal leutaztam Kisbérre, vittük magunkkal a képet, a régi ménesi emberek pedig könnyes szemmel révedtek a múltba. Ez a kép útlelő, belépő lett a számomra a lovas társadalomba, mert egyszerre igazolt egy messziről jött embert, ugyanakkor hatalmas élményt adott a hozzáér-

tőknek, hiszen unikumról volt szó. Ez a legrégebbi fotó, amely a Kisbéri Ménesről máig előkerült. Számos másolatot készítettem és adtam ajándékba. Olyanokkal is találkoztam ekkor még, akik ismerték a dédapámat, nagyapámat. Szombathelyen Makkos Vili bácsi fogadott, és elvitt egykori lovaglótanárjához, Jakab Pálhoz, aki szintén kisbéri méneskari altiszt volt, nem mellesleg kiváló lovas ember. Amikor bemutatkoztam, hogy Csiszár gyerek lennék, meghatottan mesélte, hogy Kisbéren Bálint nagyapám volt a példaképe, tőle tanult lovagolni, miatta ment Veszprémbe „katoniskolába”. Ekkor tudatosult bennem, hogy hazaérkeztem. Évszázadok ló szeretete, hozzáértése, lovaglótudása került stafétaként generációról-generációra átadásra ezekben a régi katonai ménesekben. Makkos Vilmos többek között Dallos Gyula mestere volt, de még 80 éves korában is foglalkozott gyerekekkel, szenvedélyből, szeretetből, ügybuzgalomtól átitatva. De példaként említhetném a Kisbéren tevékenykedő legendás Platthy Józsefet is, aki számos bajnokot nevelt élete során, ugyan neki „csak” a Berliini Olimpián egy bronz érem jutott! Szóval biztos vagyok ma már abban, hogy ez a múltból felbukkanó kép is egy jelzés volt, hogy ezt a könyvet megalkossuk... és Kassovitz László írónak köszönhetően sikerült Dr. Hecker Waltert megnyerni ennek az ügynek.

Mikor kezdték a könyv összeállítását?

2005-től sok-sok közös utazás előzte meg a könyv elkészülését. Több ezer kilométert autóztunk. Néhány éve még sok élő tanúja volt lovas történelmünknek. Felkerestük a régi méneskarból pl. Polniczky Lajos ménesparancsnok családját, az utolsó kisbéri parancsnok, Rádoki Józsefet, aki Imperiál tenyésztője volt, Dr. Pál Jánost, aki részt vett Imperiál anyjának, Hurrynek olaszországi megvásárlásánál, a Moszkvai Olimpián 4. helyet szerző lovasok edzőjét, Makkos Vilmost. De Imperiál egykori állatorvosával, Dr. Bódai Józseffel is találkozhattam Kisbéren, aki az egykori királyi ménes egyik utolsó állatorvosa volt, és már akkoriban is egy tudományos szaktekintélynek számított. Imperiál kap-

csán találkoztunk Németh Feri bácsival a kiváló zsokéval, és Aperianov Zakariással, aki 17 derby győzelmével világcsúcstartó. Kutatásaink során rengeteg relikvia is előkerült, különböző múzeumokba látogattunk el. A közös munkát kb. 15 éve kezdtük, de az első perctől ez a könyv volt a cél.

A Kisbéri Ménest 1962. jan.1-vel felszámolták. Mit gondol, mi lehet az, ami a mai napig ébren tartja a Ménest az emlékezetben?

Az emberek lovak iránt érzett szeretete, a dicsőséges múlt, az egykor volt világraszóló eredmények és az ez iránt érzett nosztalgia. Dr. Hecker Walter, Dr. Gaál Szabolcs, Hesp József, rengeteg kutatást végzett ebben a témában. Tőlük tudjuk, hogy tucatszám kerültek ki jobbnál jobb versenylovak ebből a ménesből, számtalan Derby-t nyerve Bécsben, Hamburgban, Európa minden rangosabb lóversenyén diadalt aratva. Az 1800-as évek második felétől királyok, hercegek, grófok, államférfiak tették tiszteletüket Kisbéren, a monarchia legszebb ménesében. Az itt tenyésztett Kisbér megnyerte 1876-ban Epsomban az angol Derby-t, Kincsem világhírt hozott. Az 1945-öt követő újrakezdés hatyúdala Imperiál pedig, folytatta a sorozatot, 1963-ban két Derby-t nyert, a budapestit és a bécsit is. Ivadécai szintén nagyon sikeresek voltak. Még a szakemberek közül is kevesen tudják, hogy a Kisbéri Ménes 1962 után is fennmaradt. A Bábolnai Állami Gazdaság mint üzemeltető, folytatta Kisbér-Apátipusztán az angol telivérténysztést és az itt világra jött lovak a Kisbéri Ménes szülöttjeiként kerültek be a méneskönyvbe. 1967-ben a Váczi Ernő által tenyésztett kisbéri Iglói diák nyerte a magyar Derby-t, 1973-ban pedig Anda, 1974-ben Ijász, mindkettő Imperiál utód. Talán ez a záró epizód is megerősít bennünket abban a hitben, hogy létezik és munkálkodik Kisbéren a „genius loci”, az onnan kisugárzó és máig ható alkotó szellem.

Minderre magyarázat a könyvünkben felidézett világhírnév és a méneshez kapcsolódó sorsok, történetek, az események sora, és maga a fajta, a kisbéri-félvér sikere...

Az életem ajándék, de egyben felelősség is

Dr. Hecker Walter, szerző

Dr. Hecker Waltert rengetegen ismerhetik, nem csak elismert hippológusként, de magánemberként is, hiszen a nyitott, tevékeny nyugalmazott professzor hihetetlenül aktív életet él. Akinek nem volt szerencséje még a személyes találkozásra könyveiből, publikációiból ismerheti nevét. Akik találkozhattak már vele bizonyára egyetértenek velem abban, hogy lovas kultúrtörténetünk egyik legszínesebb alkotó személyiségével tölthettek értékes percek. Beszélgetésünkben a Kisbéri Ménes története című könyv megjelenése kapcsán kérdezzük a „kulisszatitkokról”.

Többen, - mindannyian a Kisbéri Ménes iránt elkötelezett emberek - próbálták rábírní a könyv megírására – mégis nehezen szánta rá magát, ugyanis egykori professzora, Dr. Ócsag Imre már írt egy könyvet a kisbéri-félvérről. Ön említette, hogy már egyetemista korában vitatkozott vele és a könyve állításaival sem értett mindenben egyet. Mi volt az egyet nem értés oka? Ebben a könyvben sikerült túljutni ezeken a vitás kérdéseken?

Professzorom, Dr. Ócsag Imre egy tolnatamási gazdaember fia volt. Édesapja

értékes tolnatamási lovakat tenyésztett.

A történet pikantériája, hogy egy könyvárverésen sikerült megvennem professzorom édesapjának kanca törzskönyveit.

A magyar állami méneseket és méntelepeket méneskar katonatisztek vezették. Nagyon sokszor és sok helyen azzal vádolták ezeket a lótenyésztés iránt elkötelezett katonatiszteket, hogy csak a katonalovakat becsülték, a mezőgazdaságból élő gazdák lovai nem érdekelték őket. Ez szakkönyvekben is sokszor visszaköszön, Még szakkönyvekben is az olvasható sok helyen, hogy a Magyar Állami Ménesek

feladata a katonalovak tenyésztése volt. A Mezőhegyesi Ménes alapító okirata egyértelműen fogalmaz: „magvető helye legyen a jelesb termetű és tartósabb erjú lovaknak.” Tehát erős alkatú, tartós élettartamú ménnek tenyésztése volt a cél, amelyek után majd a köztenyésztésben használható lovak születnek. Azért is ostobaság az a feltevés, hogy a katonák által vezetett ménesek feladata csak a katonaság lovainak előállítás lett volna, mert a katonaságnak 250.000 – 300.000 lóra volt szüksége, évente ennek 10 %-át, tehát 25.000-30.000 lovat vásároltak fel. Az állami ménesekben született csikók száma ennek csak töredéke volt. Ezt kevesen gondolják végig. Tehát az állami ménesek feladata, saját kancaállományuk utánpótlásán kívül a köztenyésztést jó alkatú és jó örökítő fedező ménekkel való ellátása volt.

A méneskar tiszteket azzal vádolni, hogy csak a katonaság lóutánpótlásával foglalkoztak azért is hazug és gyalázatos állítás, mert közismert tény, hogy ők szervezték meg a parasztgazdák lótenyésztési szövetkezeteit. Nedelici Horváth Jenő méneskar ezredes alapította meg a „Tolnatamási és Vidéke Angol Félvér Lótenyésztő Szövetkezetet”, amely olyan nemes és értékes lovakat tenyésztett, mint például Kont, amely Biró Józseffel nyergében az Aacheni Nemzetközi versenyek díjlovaglásában is helyezést ért el. Gróf D'Orsay Olivér mezőhegyei ménesparancsnokként alapozta meg a „Mezőhegyes és környéke tájfajta nóniusz” tenyészkörzetét. A méneskar tisztek a parasztgazdák képzését, továbbképzését is segítették. A Tolnatamási Tájfajta Szövetkezeti tagkönyvnek az elején, amiben a kancák és csikók adatait rögzítették, fontos, a lovak tenyésztésével és tartásával összefüggő, legszükségesebb ismeretek is rögzítésre kerültek.

Dr. Ócsag Imre számomra érthetetlen módon nem szerette a méneskar tiszteket. Én a nyíregyházi fedeztetési állomáson kezdtem lovagolni és bevontak a tenyésztési feladatokba is, pl. a „csikó nyomozásba”. Ez abból állt, hogy a fedeztetési naplóban pontosan nyilván- ►

Emil Adam: Kincsem (1887)

tartották, hogy melyik parasztgazda melyik kancáját melyik napon melyik mén fedezte. Miután a fedeztetés eredményét is rögzíteni kellett, a mének hátán felkerestük a parasztgazdákat és rögzítettük a 11 hónap után megszületett csikókat, leírtuk a csikó színét és nemét. A méneskar emberek személyes ismerőseim voltak. Naponta tapasztaltam elkötelezettségüket, ló iránt érzett szeretetüket. Később is nagyon sokat tanultam a méneskar tisztektől. Nem tudtam professzorom ellenszenvét megérteni. Számomra ez az indulat azért is érthetetlen volt, mert ismertem a Tolnatamási Tenyésztő Szövetkezet történetét, amely Tanárom édesapját is sikeres tenyészővé nevelte. Szomorú, hogy a professzor gyermekei is így viszonyultak a lovas emberekhez, és árverésre bocsátották édesapjuk hagyatékát. Nagyon örülök, hogy Ócsag Imre tolnatamási parasztgazda kanca törzskönyvei hozzám kerültek, így nem tűntek el, hanem sikerült őket a jövő számára átmenteni.

Több ritka különlegesség mellett Carl Gustav Wrangel leírása a Kisbéri Ménesről magyarul is olvasható a műben. Miért tartotta fontosnak lefordítani és ismertté tenni a magyar olvasók számára?

Carl Gustav Wrangel esete egy külön történet. Nekem sikerült Antiquáriumban megvásárolnom C.G. Wrangel kétkötetes könyvét a lóról és „Ungarns Pferde-zucht” című négykötetes könyvét, amely 1896-ban jelent meg és az ország lótenyészté-

sének akkori teljes képét leírja, az állami ménesek részletes tárgyalása mellett a magánméneseket is feldolgozta. Óriási értéke még, hogy a kor lovairól rendkívül hiteles rajzokat is közöl. Mindig nagy élvezettel forgattam és olvastam ezt a könyvet. Érdekes módon a magyarok nem tartották sokra ezt a könyvet. Még első főnököm, Bartha Miklós, „istálló névén: „Bartha Potyi” is azt mondta róla: „Tudod Walter, Wrangel ahol jó ebédet kapott, ott jókat írt, ahol nem bántak vele olyan jól, ott nem nyomta meg úgy a tollát.” Kedves főnököm ismert volt maliciózus, mindig csipős, de velős megjegyzéseiről, ezért ezt a megjegyzését is ezzel a méltatással könyveltem el. Kenessey Miklós, méneskar tisz, aki Dél-Amerikából írta meg a Magyar Méneskar történetét még elmarasztalóbb véleményt alkotott erről a könyvről. A legrosszabb véleményt mégis a Vadász és Versenylap egyik szerkesztői cikkében olvastam, amely azt állította, hogy mértékadó ember Wrangel könyvét már nem fogja elolvasni, mert rendkívül felületes. Sajnos állítását nem igazán támasztotta alá. (Könyvemben erről egy külön fejezet szól.) Én csak azt a kérdést teszem fel, ha a kedves magyar uraknak ilyen rossz véleménye van erről a könyvről, miért nem írtak ennél jobbat, alaposabbat, mert, és ezt is egy lovas ember, Graf Georg Lehn-dorff fogalmazta meg: „A kritika akkor jogos és helyes, ha a megítélt helyett egy jobbat tudunk állítani.”

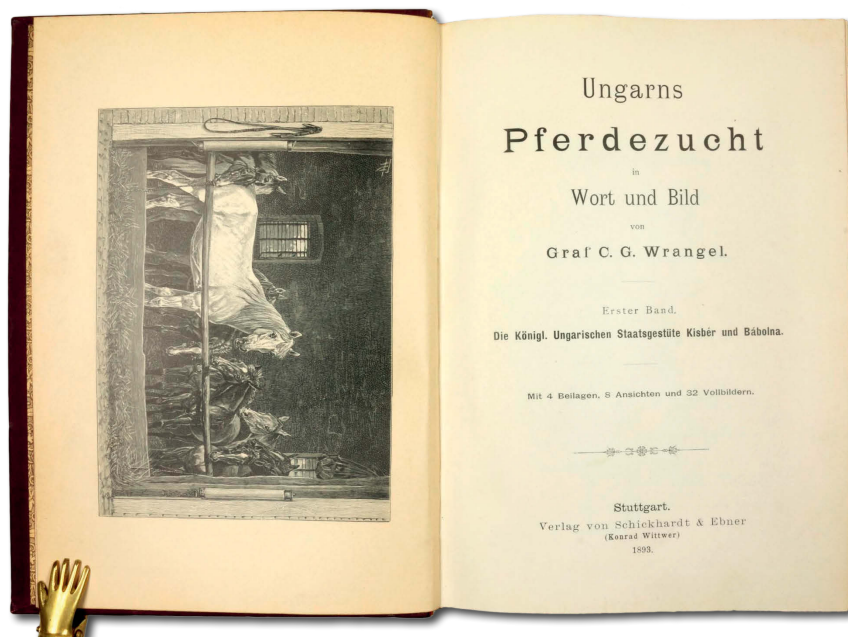
Sajnos nem született erről a korról, ennek a kornak a lótenyésztéséről magyar szerzőtől hasonló részletes leírás. Így aki ezt a kort kutatja, csak ehhez a könyvhöz tud nyúlni. Ezért tartottam fontosnak, hogy C.G. Wrangel könyvének a Kisbéri Ménesről szóló részét pontos fordításban közöljem. Egyébként nagyon érdekes, hogy milyen elismerő szavakkal ír a kisbéri félvérrel, a kisbéri ménes altisztjeiről: „Rendkívül magas nemesség, tekintélyes testnagyság, és kivételes teljesítő-képesség jellemez valamennyi kisbéri-félvér egyedet. Bátorkodom kijelenteni, hogy jelenleg egész Európában nincs még egy olyan félvér ménes, amelynek ivadécai

kiállnának az összehasonlítás próbáját a Kisbéri Ménessel.”

A ménes személyzetéről a következőket fogalmazza meg: „Minden említett ménesrészleg egy kipróbált altiszt felügyelete alatt áll, aki már elérte az őrmesteri rangot. Ennél jobb felügyelőt egy ménes sem kívánhat magának. Hosszú évek tapasztalata, a hivatás szeretete, a sokszor rendkívül nehéz feladatok elvégzésében is fáradhatatlan munkavégzés, a feltétel nélküli megbízhatóság, virtus, amely párosul a rábízott lovak szelíd ápolásával, a csapat részéről magas tisztelet övezi őket, szigorú, fegyelmezett, de a szolgálat alatt, és azon kívül is, magas színvonalú, tiszteletes magatartás jellemzi a magyar méneskar minden egyes őrmesterét. Ilyen minőségű altisztekkel manapság, amikor a hosszú éves szolgálatban megöszült huszár őrmesterek már eltűntek, már csak nagyon ritkán találkozhatunk a lovasságnál. Annál nagyobb és örömteljesebb a látogató meglepetése, amikor a magyar állami lótenyésztési intézményekben olyan altisztekkel találkozunk, akik élénken emlékeztetnek az összehasonlíthatatlan és felejthetetlen „régí medvékre.” Egy ilyen altiszti testület felnevelése a magyar méneskarban szolgáló tisztek egyik elismerést kiváltó érdeme.” Wrangel egyik legkomolyabb kritikája az, hogy nem becsüli a magyar méneskar tiszteket. Tisztelettel kérdezem a kritikákat megfogalmazóktól, elolvastátok-e egyáltalán Wrangel olyan sokat kritizált könyvét?

A most megjelent könyv nem egyszerűen egy nagymúltú ménes és egy fajta története, hanem kultúrtörténeti összefüggéseivel egy valódi történelemkönyv, ami nem csak a lovasoknak, lovak iránt érdeklődőknek szól. Hogyan, mennyi idő alatt gyűlt össze ez a hatalmas anyag, ez a rengeteg fotó és dokumentum?

Meg kell vallanom, hogy hosszú idő alatt rendkívül gazdag könyvtáram gyűlt össze. Az antiquáriumban és külföldön vásárolt könyvek mellett számos olyan kötetem is van, amelyeket kiváló lovas barátaimtól, pl. Dr. Reiner Klimkétől, vagy Jasper Nissentől kaptam. Szeretek

olvasni és az olvasottakat feljegyeztem. Az is igaz, hogy mindig érdekelt az események mögött meghúzódó összefüggések is. Saját életemben is tapasztaltam, hogy az események láncolatot alkotnak. Saját életemben, most visszatekintve, látom át igazán egész életem „felülről vezérelt” voltát. Azt, hogy Édesapám Frankfurtban végezte a teológiát, hogy Lipcsében született leányt választott feleségül, így a német nyelvet ajándékba kaptam, hiszen otthon németül beszélünk egymással. Egyik évfolyamtársam bátyja a Dióspusztai Ménes vezetője, aki bátyjának meglátogatására hív. Ez után már a Dióspusztai Ménes vezetői mondják: „Walter, ha végzel, idejössz hozzánk.” Érkezik egy német professzor, Hans Joachim Schwark, aki mellé odatesznek, mert beszélek németül. Ő hív meg aspirantúrára a lipcsei egyetemre, és amikor a lótenyésztés átszervezése elsöpör Dióspusztáról és a Bábolnai Állami Gazdaság főagronomusa mellett a növénytermesztésben kell dolgoznom. Ezután, Lipcséről hazatérve jutok vissza a Lóversenypályára. Mindez akkor talán nem is volt számomra ennyire világos, mint most, visszatekintve, mennyire előre tervezett út volt ez, amit végig járhattam. Az életem ajándék, de egyben felelősség is. Könyveimben szeretném a rám bízott feladatot elvégezni, a kapott ajándékokat kamatoztatni.

Az is nagy ajándék, hogy mellém szegődött valaki, Brenyó József, aki családjára iránti elkötelezett feladatának tarja a könyvek kiadását. Csak egy példát szeretnék említeni. A legtöbb kiadó harcol a képek ellen, mert az nagy mértékben megdrágítja a könyvek kiadását. Lovas könyvek a lovak képei nélkül élvezhetetlenek, értéktelenek. Mi Jóska barátommal együtt versengünk azon, hogy minél több képpel, festménnyel, fotóval gazdagítsuk a könyveinket. Így lehet értékesebbé, élvezhetőbbé tenni a rég- és közelmúlt lovairól, lovas eseményeiről szóló könyveket.

Az anyaggyűjtés közben bizonyára rengeteg izgalmas, érdekes találkozás részesei is volt? Említene néhányat ezek közül?

A lovaknak sok gazdag élményt köszönhetek. Találkozhattam az Aacheni versenyeken Némethy Bertalannal, később, amikor az 1984-es Szilvásváradai Fogathajtó Világbajnokságra az amerikai fogatválogatott csapat vezetőjeként érkezett, szorosabb, szinte baráti kapcsolat alakulhatott ki, így tudtuk rávenni arra is, hogy a magyar ugróválogatottnak tartson egy edzést a Nemzeti Lovardában. Barátommá lett a kitűnő német lovas Dr. Reiner Klimke, lovagolhattam nála az ő lovain, vendég lehettem a Buckingham palotában, a Windsori kastélyban, jártam az Ír és az Angol Nemzeti Ménesben.

Megismerhettem a német telivér tenyésztést és a telivér méneseiket. Kölnben, a Direktorium für Vollblutzuht und Rennen nevű intézményben, a német telivér tenyésztés központjában egy hónapon át Dr. Peter Bormannak segíthettem a német angol telivér méneskönyv adatainak gyűjtésében. Ezek csak hírtelen kiragadott példák. Nagyon sok értékes lovas ember barátságát, segítségét élvezhettem, szinte lehetetlen őket felsorolni. Bartha Miklós, Dr. Antunovich Dániel, Dr. Radnai Imre, Dr. Bartha László, Flandorffer Tamás, Aperianov Zakariás, Mátyus György, Török Imre, aki elindított az írás útján, gyermekkori barátom, Balczó András, akivel együtt kezdtünk lovagolni a nyíregyházi Licskakerti fedezettési állomáson. Nem folytatom, sokan kimaradtak, remélem nem bántom meg őket.

Sokan fordulnak Önhöz tanácsért, kérik véleményét szakmai kérdésekben. A köztudatban Hecker Walter egy „élő lexikon”..., és az is közsímert, hogy folyamatosan dolgozik. Beszélne a legközelebbi terveiről?

Jelenleg a Sütvényi Ménesek történetén dolgozom. Rendkívül érdekes, hogy ugyanazon a helyen, három különböző tulajdonos nevel világra szóló sikereket elérő lovakat. Először Döry József, akitől két négyesfogatot és két hátsólovat vásárolt II. Miklós, az utolsó orosz cár, és itt születik Neptun, az 1912-es Stockholmi olimpia díjlovaglásának ezüst érmes lova. Ezután átveszi a K.u.K hadügyi kormányzat, hogy az értékes ménes ne vesszen kárba. Merhál Ernő nevel gyenge származásának ítélt szülőktől Angliában is sikeres versenylovakat, ennek az egész világban híre megy, majd a Monarchia felbomlása után Sütvény Magyar Királyi Állami Ménes lesz. Itt születik Sellő, Plathy József angol telivér kancája, ennek nyergében nyerik az 1936-os olimpia díjugratásának bronz érmét, mind ez ideig egyetlen lovas olimpiai érmünket. Ezeket a tényeket is nagyon kevesen ismerik. Közzé kell tenni, hogy a múlt ismeretében sikerüljön eredményes jövőt építeni. ►

A fajtát a pusztulásból kellett újraépíteni

Dr. Pataki Balázs társszerző

A Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület Tenyésztői Bizottságának vezetője, **elismert, tevékeny lovas szaktekintély, aki tenyésztőszervezeti munkája, valamint a lovas hagyományörzés és kultúra ápolása terén elért eredményeiért több magas kitüntetésben részesült. Számos szakkönyv szerzője, társszerzője.**

Már pályafutása elején is a hagyományos fajták, elsősorban a kisbéri-félvér megőrzése, fenntartása, foglalkoztatta. Nem véletlen tehát, hogy a Kisbéri Ménesről készülő könyv kisbéri-félvérről szóló részét ő dolgozta fel. A fajta történetéről, jelenéről és az egyesület céljairól beszél Dr. Pataki Balázs.

„A könyv megjelenését több évi munka előzte meg, melyben Hecker Walternak oroszlánrésze volt. Ő mellett, hogy hatalmas lexikális tudású, jó tollú, gyakorlott szerző, különös érzéke van a könyvben szereplő rendkívül ritka, mások által nem ismert dokumentumok, különleges képanyag beszerzésében és feldolgozásában is pótolhatatlan munkát végzett. Mivel ő a világ telivértenyésztését is jól ismeri, kapcsolódó anyagként a Kisbéri-Apáti ménesben nevelkedett Imperiál sikereit is feldolgozta, bővítve ezzel a könyv eredeti témáját, a kisbéri félvér fajta kialakulását és későbbi sorsát.

A Kisbéri Ménes történetére és a tenyésztésre vonatkozó adatok közel a kétszáz éves múltat foglalják össze. Az 1948-49-es szabadságharc után Battyányi Kázmér elkobzott birtokán Ferenc József uralkodó egy új császári ménest alapított.

Akkoriban indult világhódító útjára az angol telivér és az elképzelések szerint ebben a ménesben egy 300 telivér kancából álló ménest kívántak létrehozni. Ez a hatalmas vállalkozás még a Monarchia erejét is meghaladta, ezért a Bábolnáról és Mezőhegyesről telepített kancákhoz Angliából élvonalbeli angol telivér méneket hoztak és több generáción keresz-

tül átkeresztették ezt az eredeti kancanyagot. Így egy úgynevezett magas-félvér-állományt hoztak létre. Mikor már a saját tenyésztésű méneket is elkezdték felhasználni az állományban, akkortól számíthatjuk a kisbéri-félvért önálló fajtaként.

Kialakult tehát a típus, a fajta klasszikus törzsei, vonalai és népies tenyészkörzete is, ami elsősorban Tolna megye, a Közép-Dunántúl, Komárom megye és Szabolcs-Szatmár megye volt. Például Nagyecsed környékén olyan kiváló népies állomány alakult ki, amilyent Kisbér annak idején elképzelt. Az I. Világháborúban kiderült, hogy kicsit „kényesek” ezek a lovak, akkor egy tenyésztési korrekció következett a mezőhegyesi félvér Furioso North Star és trakehneniek felhasználásával. A II. világháború után a ló hadászati jelentősége megszűnt, és a mezőgazdasági munkavégzés mellett a sportirányú hasznosítás kezdett előtérbe kerülni. E téren a fajta egyedei igen jól szerepeltek: elég csak a Római Olimpián X. helyezett Széplányra, a Pardubicében kipróbált Dezentorra, vagy a military olimpikon Okuljra gondolni. Így, mint a sportra legalkalmasabb állományt az elsők között sújtotta a hatvanas-hetvenes évek sportlótenyésztés címén folytatott meggondolatlan átkelesztési divatja, melynek következtében a hetvenes évek végére a fajtatiszta kancállományt a veszélyeztetettség szintjére csökkentette, és minőségileg is nagy kárt okozott a fajtának.

Sajnos a történelem viharai nem kerültk el a Kisbéri Ménest. A hatalmas kultúrtörténeti kincs szomorú véget ért: 1961-ben a törzsmén istállóból SZTK lett, az egykori ménesparancsnokságot kórház alá akarták, a lovardában ipari üzem működött. Az akkor már elég kis létszámmra zsugorodott kisbéri félvér állomány Dalmandra, majd Pusztaberénybe került, végül a még megmaradt állomány a privatizáció áldozatává vált. Ugyanúgy járt a fajta másik főménese a sárvári is. A veszteség már nem hozható vissza, magát a fajtát is a pusztulásból kellett újraépíteni. Magam sok évtizeden keresztül foglalkoztam a fajtával és amikor erre lehetőség

Cenzor Cuki KB 14

lett, 1989. június 12-én 20 jogi és 40 magánszemély részvételével az Állatorvostudományi Egyetem anatómiai előadó-jában az országban elsőként megalakítottuk a **Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesületet**. Az alapító tagok között voltak a még meglévő törzstenyészetek, a tenyésztésszervezéssel foglalkozó állattenyésztő vállalatok, állami intézmények (OTÁF, állattenyésztési kutatóintézet, egyetemi tanszék stb.) képviselői, és magánszemélyek: összesen 33 lótulajdonos 260 tenyészkancával. Az Egyesületnek én voltam az első ügyvezető elnöke. Az egyesület vezetése rögtön a megalakulása után, a fajta megmentése érdekében korábban is tevékenyen közreműködött szakemberek köréből megválasztotta a tenyésztési bizottságot, akiknek részvételével kidolgozták a fajta tenyésztési programját, szabályzatát, a tenyészcélt, a törzskönyvezési szabályokat és a fajtasztenderdet. Mindezek a tenyésztési alapidokumentumok harminc év után is alapvetően határozzák meg mindmáig a fajta tenyésztését, de ma már alapvetően a sportcélra való alkalmasság a tenyésztés célja. Természetesen mindez a hagyományok és a génmegőrzés figyelembevételével történik. Napjainkban ezer körüli kanca van a fajta törzskönyvében regisztrálva. Ez szép fejlődés, de gond, hogy míg az összes tradicionális magyar fajtának létezik állami törzstenyészet, addig ennek a fajtának nem. Ez azért probléma, mert a magántenyésztők körében elég nagy a fluktuáció, és ha valaki felhagy a tenyésztéssel, az addigi munkája gyakran kárba vész, emellett pedig a génmegőrzés terén vannak olyan feladatok, amelyre egy-egy magánszemély nem képes, és az egyesület bár szervezési, tanácsadási stb. feladatot el tud látni istállóval, földterülettel, kiképzési bázissal stb. nem rendelkezik. Az Egyesületben azon fáradozunk, hogy valamelyik meglévő állami ménessel vagy nemzeti parkkal együttműködve ennek a fajtának is legyen egy olyan központi ménese, amely a magántenyésztőkkel együtt hosszú távon is tudná biztosítani a fajta genetikai értékeinek fennmaradását.”

Orczfalvi Borbála - Vinzor

Maxim Maharadza

Galampos János fogata

Köszönjük a szerkesztőnek és a szerzőknek, hogy megosztották velünk e monumentális alkotás létrejöttével kapcsolatos gondolataikat. Gratulálunk és szere-

tettel ajánljuk minden lovas embernek!

Szerkesztette: **Király Éva**

A könyvben szereplő fotók szerkesztésében közreműködött: **Brenyó József**